

Sygn. akt III UK 319/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Gudowska

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania G.K.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w W. o rentę socjalną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 6 listopada 2019 r.,

skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 28 lutego 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 12 marca 2015 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy G.K. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w W. z dnia 11 czerwca 2014 r. odmawiającej wnioskodawcy prawa do renty socjalnej z uwagi na brak całkowitej niezdolności do pracy.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca od 1994 r. pozostaje w leczeniu psychiatrycznym z rozpoznaniem zaburzeń lękowo-depresyjnych oraz zaburzeń osobowości. W związku z tymi schorzeniami posiada orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności na stałe. Badaniem z dnia 6 maja 2014 r. konsultacyjny lekarz psychiatra organu rentowego rozpoznał u wnioskodawcy zaburzenia osobowości z dezadaptacją społeczną i stwierdził brak całkowitej niezdolności do pracy. Ocenę tę podtrzymała komisja lekarska orzeczeniem z dnia 9 czerwca 2014 r. W trakcie postępowania sądowego wnioskodawca był badany przez czterech biegłych lekarzy sądowych. W przedłożonej opinii psychologiczno-psychiatrycznej biegli stwierdzili, że wnioskodawca nie jest w stanie świadczyć pracy zgodnie z niskim poziomem posiadanych kwalifikacji na otwartym rynku pracy z uwagi na głębokie zaburzenia osobowości rzutujące na znaczne trudności w relacjach interpersonalnych i zmniejszoną zdolność do kontroli emocji oraz motywacji pozamaterialnej i odraczania gratyfikacji. Uznali również, że spełnia on kryteria orzecznicze częściowej niezdolności do pracy, ponieważ cechy zaburzeń procesów i funkcji psychicznych przybierają obraz zaburzeń osobowości o typie chwiejności emocjonalnej, w której dominują aspekty nieprzystosowania i impulsywności oraz problematyki utrzymywania stałych relacji osobistych i społecznych. Wykryte u wnioskodawcy zaburzenia nie występują jednak w takim stopniu, by całkowicie wyeliminować go z możliwości podjęcia jakiegokolwiek zatrudnienia. Osobowość wnioskodawcy przyczynia się do doświadczanego przez niego dyskomfortu życiowego i powinna podlegać psychokorekcji w procesie farmako i psychoterapii, nie stanowi jednak przesłanki orzekania całkowitej niezdolności do pracy. Wnioskodawca zresztą świadczy ją okresowo. Biegli podzielili stanowisko organu rentowego, że wnioskodawca może pracować w warunkach zakładu pracy chronionej na co wskazuje wydane w 2001 r. orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

Z kolei biegli sądowi neurolog i internista - kardiolog rozpoznali u wnioskodawcy zespół metaboliczny, upośledzoną tolerancję glukozy, zaburzenia gospodarki tłuszczowej, stłuszczenie wątroby, nadwagę, nadciśnienie tętnicze bez dokumentowanych powikłań narządowych, kamicę pęcherzyka żółciowego, refluks dwunastniczo-żołądkowy, przebyty udar mózgowy na przełomie stycznia i lutego

2010 r. z utrzymującym się niedowładem odruchowym lewostronnym, chorobę Hashimoto z niedoczynnością tarczycy, leczoną substytucyjnie, hipogonadyzm hipogonadotropowy i nieprawidłową osobowość. Nie stwierdzili całkowitej niezdolności do pracy ze skutków schorzeń somatycznych. Nie znaleźli podstaw do kwestionowania orzeczeń organu rentowego w odniesieniu do schorzeń somatycznych. W ocenie biegłych, podane w rozpoznaniu zmiany chorobowe, zespół metaboliczny i jego składowe oraz zmiany w zakresie układu trawiennego, a także stan po udarze niedokrwiennym mózgu ograniczają sprawność wnioskodawcy, lecz nie w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do pracy. Według biegłych, schorzeniem podstawowym wnioskodawcy o istotnym znaczeniu dla podjęcia niemal każdej pracy jest stan zaburzonej osobowości i negatywne relacje interpersonalne.

Przy takich ustaleniach faktycznych Sąd Okręgowy uznał odwołanie za nieuzasadnione, ponieważ lekarze badający wnioskodawcę w tym procesie byli jednomyślni, że nie jest on całkowicie niezdolny do pracy. Według Sądu Okręgowego, konkluzje wszystkich opinii są jednoznaczne i wynika z nich brak podstaw do uznania wnioskodawcy za osobę całkowicie niezdolną do pracy w myśl art. 12 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach). Wobec tego wnioskodawcy nie przysługuje prawo do renty socjalnej, zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 1455 ze zm.; dalej jako ustawa o rencie socjalnej).

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 13 października 2015 r. oddalił apelację wnioskodawcy przyjmując, że postępowanie prowadzone przez Sąd pierwszej instancji i uzupełnione w postępowaniu odwoławczym opinią biegłego z zakresu medycyny pracy w sposób wyczerpujący wykazało, iż wnioskodawca nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 12 ustawy o emeryturach i rentach. Z opinii biegłego z zakresu medycyny pracy wynikało, że wnioskodawca jest niezdolny do pracy na otwartym rynku pracy z powodu niskich kwalifikacji, braku wyuczonego zawodu, braku kontrolowania emocji i negatywnych relacji interpersonalnych. Oznacza to, że schorzenia psychiatryczne ograniczają

zdolność wykonywania przez wnioskodawcę prac na otwartym rynku pracy, natomiast nie powodują całkowitej niezdolności do pracy.

Na skutek skargi kasacyjnej wywiedzionej przez wnioskodawcę, Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16 (LEX nr 2224608), uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...). Sąd Najwyższy podniósł, że z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego rozstrzygnięcia wynika, iż wnioskodawca jest niezdolny do wykonywania zatrudnienia na „otwartym rynku pracy” z uwagi na niskie kwalifikacje (brak wykształcenia) i głębokie zaburzenia osobowości, może natomiast pracować w warunkach zakładu pracy chronionej. W ocenie Sądu drugiej instancji, już tylko zachowanie przez skarżącego zdolności do wykonywania zatrudnienia w takich warunkach wyłączało możliwość uznania go za całkowicie niezdolnego do pracy. Założenie to jest błędne, gdyż w aspekcie art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej w związku z art. 12 ust. 2 i art. 13 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach, dla rozstrzygnięcia o prawie do renty socjalnej istotne jest dokonanie oceny, czy z uwagi na występujące u wnioskodawcy schorzenia jest on z medycznego punktu widzenia całkowicie niezdolny do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia w normalnych (typowych) warunkach pracy.

Sąd Apelacyjny w (...), po ponownym rozpoznaniu sprawy, wyrokiem z dnia 28 lutego 2018 r. oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny w pierwszej kolejności podniósł, że istota sporu w rozpoznawanej sprawie dotyczyła ustalenia, czy wnioskodawca jest osobą całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 12 ustawy o emeryturach i rentach w związku z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, a zatem czy utracił on zdolność do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Przestanka niezdolności do jakiegokolwiek pracy odnosi się do każdego zatrudnienia w innych warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu. W tej kwestii za miarodajną przyjął opinię sporządzoną przez biegłych lekarzy sądowych neurologa i internistę w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, że wnioskodawca nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Biegli wskazali, że jakkolwiek rozpoznane schorzenia w postaci zespołu metabolicznego i jego składowych, czy zmian w zakresie układu

trawienno oraz residua po niedokrwiennym udarze mózgu ograniczają sprawność wnioskodawcy, ale nie w stopniu uniemożliwiającym wykonywanie jakiegokolwiek pracy. Sąd Apelacyjny jednocześnie przyjął, że opinia biegłej z zakresu medycyny pracy „jest zbyt lakoniczna i powierzchowna”. W świetle przedłożonej przez wnioskodawcę nowej dokumentacji medycznej oraz zgłoszonych w apelacji zastrzeżeń, Sąd odwoławczy postanowił ponadto uzupełnić postępowanie dowodowe, dopuszczając dowód z opinii uzupełniającej zespołu tych samych biegłych: psychiatry E.S. i psychologa L.S. oraz opinii nowego zespołu biegłych tej samej specjalności. Biegli w opinii uzupełniającej, zgodnie z zakreśloną tezą dowodową dokonania oceny stopnia niezdolności do pracy wnioskodawcy i możliwości jego zatrudnienia na „otwartym rynku pracy” rozpoznali u wnioskodawcy zaburzenia osobowości, które w sposób znaczący utrudniają mu prawidłowe funkcjonowanie społeczne, jednak nie warunkują jego całkowitej niezdolności do pracy. Wskazali, że mimo tych zaburzeń wnioskodawca poddaje je kontroli, w sposób konsekwentny i wytrwały prowadzi swoje sprawy urzędowe, w tym też sądowe postępowania, terminowo pozyskuje źródła utrzymania. Jednocześnie przejawia trudności i niechęć do pracy nad własnymi ograniczeniami, które mogłyby być redukowane w ramach proponowanej mu terapii. Schorzenia te, w ocenie biegłych poprzedzonej prawidłowym zdefiniowaniem pojęcia „otwartego rynku pracy”, nie uzasadniają jednak całkowitej niezdolności wnioskodawcy do pracy, gdyż jest on zdolny do podjęcia zatrudnienia, choćby w warunkach pracy chronionej, będąc częściowo niezdolnym do pracy.

W ocenie drugiego zespołu biegłych psychiatry A.G. i psychologa D.W. stwierdzone schorzenia nie czynią wnioskodawcy całkowicie niezdolnym do zatrudnienia. Biegli stwierdzili u wnioskodawcy zaburzenia osobowości, zachowania na podłożu organicznym oraz organiczną chwiejność afektywną. Na pierwszy plan w obrazie psychopatologicznym wysuwają się zaburzenia sfery emocjonalnej z silną skłonnością do zachowań pieniaczych. Wnioskodawca reprezentuje postawę manipulacyjną, przejawiającą się w instrumentalnym traktowaniu innych w celu realizacji własnych pragnień i uzyskiwania gratyfikacji od otoczenia. Nie stwierdzono u niego zaburzeń psychotycznych. Sprawność intelektualna mieści się w przedziale normy, dysponuje on potencjałem

intelektualnym do panowania nad emocjami i działaniami o charakterze impulsywnym. Co istotne, biegli zwrócili uwagę, że świadczona przez wnioskodawcę w przeszłości praca zarobkowa dawał mu zadowolenie i motywację pozwalającą na utrzymanie zatrudnienia przez okres dwuletni. W ocenie biegłych, świadczy to o pełnej sprawności wnioskodawcy. Z badań psychologicznych wynika ponadto, że ma on zachowaną zdolność uczenia się i prawidłowo dostrzega zależności przyczynowo-skutkowe. Ta umiejętność pozwala mu na wyprowadzanie wniosków z własnych doświadczeń. We wnioskach końcowych biegli w sposób zdecydowany orzekli o braku przesłanek warunkujących całkowitą niezdolność do pracy wnioskodawcy o podłożu psychologiczno-psychiatrycznym. Sąd Apelacyjny uwzględnił przede wszystkim opinię nowego zespołu biegłych psychiatry i psychologa, powołanych w postępowaniu odwoławczym, uznając, że opinia ta jest opracowana starannie, jest klarowna, zrozumiała i logiczna. Opinia uzupełniająca biegłych E.S. i L.S., wydana w postępowaniu apelacyjnym jest chaotyczna i wewnętrznie sprzeczna. Sąd Apelacyjny odrzucił tę opinię, uznając, że skupia się ona na wykładni pojęć i znaczeniu określeń, a nie na kwestii medycznej. Powołani w sprawie biegli mieli zaś wskazać, czy wnioskodawca nie może wykonywać jakiejkolwiek pracy.

Wobec powyższego Sąd Apelacyjny przyjął, że wnioskodawca nie spełnił wskazanej w art. 4 ustawy o rencie socjalnej przesłanki całkowitej niezdolności do pracy w znaczeniu nadanym przez art. 12 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach w związku z art. 5 ustawy o rencie socjalnej. Po pierwsze, pojęcie otwartego rynku pracy nie jest elementem definicji ustawowej niezdolności do pracy zawartej w art. 12 ustawy o emeryturach i rentach. Możliwość świadczenia pracy w warunkach chronionych jest odrębnym zagadnieniem. Po drugie, rzeczą biegłych było wskazanie czy wnioskodawca nie może wykonywać jakiejkolwiek pracy, a z opinii biegłych A.G. i D.W. przekonująco wynika, że może on pracować i uczyć się, i przynosi mu to satysfakcję. Po trzecie, orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności nie wpływa na ocenę niezdolności do pracy wnioskodawcy, ponieważ w orzecznictwie jest powszechnie przyjęty pogląd, iż niepełnosprawność jest pojęciem szerszym niż niezdolność do pracy, a zatem nie każda osoba niepełnosprawna w stopniu umiarkowanym jest osobą całkowicie niezdolną do

pracy. Z tego względu orzeczenia o niepełnosprawności nie mogą stanowić podstawy przyznania prawa do renty socjalnej.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej wnioskodawca podniósł:

1) zarzut naruszenia prawa materialnego a mianowicie:

a) art. 4 ustawy o rencie socjalnej, przez jego błędną wykładnię, której konsekwencją jest niewłaściwe zastosowanie tego przepisu przez brak przyznania wnioskodawcy renty socjalnej w sytuacji, w której jest on całkowicie niezdolny do wykonywania jakiejkolwiek pracy na otwartym rynku pracy, innej niż w warunkach chronionych, tj. pracy organizowanej na warunkach określonych w przepisach ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 511 ze zm.);

b) art. 12 ust. 2 w związku z art. 13 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach, przez błędną wykładnię art. 12 ust. 2 oraz niezastosowanie art. 13 ust. 4 tej ustawy, przez jego pominięcie i uznanie, że wnioskodawca nie jest całkowicie niezdolny do pracy zarobkowej w sytuacji, gdy ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego (w tym przede wszystkim z opinii biegłych sądowych: B.K. z zakresu medycyny pracy, B.S. z zakresu chorób wewnętrznych i kardiologii oraz A.K. z zakresu neurologii, a także L.S. z zakresu psychologii klinicznej oraz psychiatrii E.S. wynika, że jest on niezdolny do pracy w warunkach normalnych, a ewentualna zdolność do pracy występuje jedynie w warunkach pracy chronionej (tj. w zakładach pracy chronionej), co jednoznacznie wskazuje na to, że całkowicie utracił zdolność do pracy na otwartym rynku pracy tj. w warunkach normalnych (typowych) pracy;

2. zarzut naruszenia przepisów postępowania, co mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a w szczególności:

a) art. 162 k.p.c. w związku z art. 286 k.p.c. w związku z art. 278 § 1 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. w związku z art. 217 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²⁰ k.p.c., przez oddalenie wniosku dowodowego o wysłuchanie biegłych sądowych psychiatrii A.G. oraz psychologa D.W. na okoliczność sporządzonej opinii, w tym w celu jej uzupełnienia przez określenie, czy wnioskodawca ma możliwość uzyskania pracy na otwartym rynku pracy, mimo że do ustalenia powyższej kwestii

zobowiązany był Sąd Apelacyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy, zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16, co w konsekwencji doprowadziło do przekroczenia granic uznania wyznaczonego przez art. 286 k.p.c., przez nieuwzględnienie wniosku strony, a także doprowadziło do wydania wyroku w oparciu o niezupełną, niekompletną opinię psychologiczno - psychiatryczną, a nadto w oparciu o opinię biegłych o nieodpowiednich kwalifikacjach w zakresie orzekania o zdolności do podjęcia pracy, co ostatecznie doprowadziło do uznania w świetle powyższego, że wnioskodawca nie spełnia przesłanek do przyznania mu renty socjalnej, a zatem miało istotny wpływ na wynik sprawy;

b) art. 316 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 278 § 1 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. oraz art. 233 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 398²⁰ k.p.c., przez nieuwzględnienie przy ponownym rozstrzygnięciu sprawy szeregu okoliczności faktycznych wskazywanych w samym odwołaniu w zakresie braku zdolności do wykonywania przez wnioskodawcę pracy w normalnych (typowych) warunkach pracy, jak też potwierdzonych stosownym materiałem dowodowym, tj. dokumentacją medyczną oraz opiniami biegłych sądowych: B.K. z zakresu medycyny pracy, B.S. z zakresu chorób wewnętrznych i kardiologii oraz A.K. z zakresu neurologii, a także L.S. z zakresu psychologii klinicznej oraz psychiatry E.S. oraz naruszenie zasad dokonywania oceny dowodu z opinii biegłych sądowych w przypadku, gdy występuje więcej niż jedna opinia sądowo- lekarska, co w konsekwencji doprowadziło do wydania wyroku przez Sąd Apelacyjny jedynie w oparciu o jedną opinię psychologiczno- psychiatryczną, która nie wskazuje na to, czy wnioskodawca może wykonywać pracę w warunkach normalnych (typowych), czy też może ją wykonywać jedynie w warunkach zakładu chronionego, a nadto do odrzucenia opinii biegłego sądowego z zakresu medycyny pracy, który biorąc pod uwagę zakres swojej specjalizacji jest kompetentny do orzeczenia o zdolności bądź niezdolności do pracy, co doprowadziło do uznania, że wnioskodawca może wykonywać jakąkolwiek pracę, a zatem nie spełnia przesłanek do przyznania mu renty socjalnej, czyli miało istotny wpływ na wynik sprawy;

c) art. 398²⁰ k.p.c., przez brak oparcia się przez Sąd Apelacyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy na wykładni przepisów dokonanych przez Sąd

Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16, mimo że sąd przy ponownym rozpoznaniu sprawy pozostaje związany wykładnią prawa dokonaną przez Sąd Najwyższy, co doprowadziło do uznania, że w realiach przedmiotowej sprawy odrębnym zagadnieniem, niemającym przełożenia na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy jest możliwość świadczenia przez wnioskodawcę pracy w warunkach chronionych, mimo że na konieczność ustalenia, czy wnioskodawca ma możliwość podjęcia zatrudnienia w normalnych (typowych) warunkach zwracał uwagę Sąd Najwyższy.

Z powołaniem na powyższe zarzuty wnioskodawca wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) oraz o zasądzenie zwrotu kosztów postępowania dla pełnomocnika z urzędu.

W ocenie wnioskodawcy, w sprawie zachodzi konieczność wskazania czy możliwość podjęcia pracy w warunkach zakładu pracy chronionej wyłącza możliwość przyznania renty socjalnej w przypadku spełnienia wszystkich przesłanek jej przyznania określonych w art. 4 ustawy o rencie socjalnej. Sąd Apelacyjny w (...) ponownie rozpoznając sprawę nie uwzględnił bowiem wykładni prawa w tym zakresie dokonanej przez Sąd Najwyższy wyrokiem przekazującym sprawę do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona. Stosownie do art. 398¹³ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, a z urzędu bierze pod rozwagę tylko nieważność postępowania. Zgodnie z art. 398³ § 1 k.p.c., skarga kasacyjna może być oparta na zarzutach naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie (pkt 1) oraz na zarzutach naruszenia przepisów postępowania, jeżeli uchybienia te mogły mieć wpływ na wynik sprawy (pkt 2). W myśl jednolitego poglądu judykatury pod pojęciem podstawy skargi kasacyjnej rozumie się konkretne przepisy prawa, które zostały w niej wskazane z jednoczesnym stwierdzeniem, że wydanie wyroku nastąpiło z ich obrazą. W razie oparcia skargi kasacyjnej na podstawie z art. 398³

§ 1 pkt 2 k.p.c. konieczne jest, aby - poza naruszeniem przepisów proceduralnych - skarżący wykazał, że konsekwencje wadliwości postępowania były tego rodzaju, iż kształtowały lub współkształtowały treść zaskarżonego orzeczenia. Obie podstawy kasacyjne pozostają ze sobą w związku funkcjonalnym. Nie jest bowiem możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego bez zgodnego z prawem procesowym ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2006 r., I PK 164/05, Monitor Prawa Pracy 2006 nr 10, s. 541).

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18 roku życia (pkt 1); w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia (pkt 2); w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej (pkt 3). Stosownie do art. 5 tej ustawy, ustalenie całkowitej niezdolności do pracy następuje na zasadach i w trybie określonym w ustawie emerytalnej. Na podstawie art. 15 ustawy o rencie socjalnej, w sprawach w ustawie tej nieuregulowanych stosuje się, między innymi, art. 12 i art. 13 ustawy o emeryturach i rentach. Dokonując analizy pojęcia „całkowita niezdolność do pracy” w aspekcie art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej należy brać pod uwagę zarówno kryterium biologiczne (stan organizmu dotkniętego schorzeniami naruszającymi jego sprawność w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do jakiegokolwiek pracy), jak i ekonomiczne (całkowita utrata zdolności do zarobkowania wykonywaniem jakiegokolwiek pracy). Osobą całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej w związku z art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach jest więc osoba, która spełniła obydwa te kryteria, a więc jest dotknięta upośledzeniem zarówno biologicznym, jak i ekonomicznym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2004 r., I UK 28/04, LEX nr 979161). W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że decydującą dla stwierdzenia niezdolności do pracy jest utrata możliwości wykonywania pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu przy braku rokowania odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Gdy więc biologiczny stan kalectwa lub choroba nie powodują naruszenia sprawności organizmu w stopniu mającym wpływ na zdolność do pracy dotychczas wykonywanej lub innej

mieszczącej się w ramach posiadanych lub możliwych do uzyskania kwalifikacji, to brak prawa do tego świadczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2003 r., II UK 11/03, LEX nr 585793 czy z dnia 5 lipca 2005 r., I UK 222/04, LEX nr 989232). Ponadto nie ma podstaw do przyznania renty socjalnej osobie, która z medycznego punktu widzenia nie jest całkowicie niezdolna do pracy, choćby nie miała możliwości jej podjęcia z innych przyczyn (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2008 r., I UK 331/07, LEX nr 829093 czy z dnia 9 marca 2006 r., II UK 98/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 77).

Sąd Najwyższy jednolicie przyjmuje, że całkowita niezdolność do pracy w rozumieniu art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach polega na utracie zdolności do wykonywania jakiejkolwiek pracy. Od tej zasady przewidziany został wyjątek. Zgodnie bowiem z art. 13 ust. 4 tej ustawy zachowanie zdolności do pracy w warunkach określonych w przepisach o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych nie stanowi przeszkody do orzeczenia całkowitej niezdolności do pracy. Oznacza to, że możliwość uznania całkowitej niezdolności do pracy jest wykluczona przy zachowaniu choćby ograniczonej zdolności do pracy, ale w tzw. normalnych (otwartych) warunkach pracy. Przesłanka niezdolności do jakiejkolwiek pracy odnosi się do każdego zatrudnienia w innych warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach pracy odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 lipca 2019 r., III UK 193/18, LEX nr 2692806; z dnia 1 marca 2018 r., I UK 570/16, LEX nr 2486884; z dnia 24 stycznia 2018 r., I UK 524/16, LEX nr 2455736; z dnia 4 lipca 2013 r., II UK 403/12, LEX nr 1350309; z dnia 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; z dnia 7 października 2003 r., II UK 79/03, OSNP 2004 nr 13, poz. 234; z dnia z dnia 3 kwietnia 2003 r., II UK 206/02, Monitor Prawa Pracy - wkładka 2004 nr 3, s. 13; z dnia 8 grudnia 2000 r., II UKN 134/00, OSNAPiUS 2002 nr 15, poz. 369). Konieczność odniesienia się do normalnych (typowych) warunków pracy można także uznać za pogląd utrwalony w piśmiennictwie (por. T. Bińczycka-Majewska, Wokół projektu zmian prawa rentowego, PiZS 1995 nr 5, s. 3; W. Koczur, Orzekanie o niezdolności do pracy dla celów rentowych (w:) B.M. Ćwiertniak (red.), Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia,

Opole 1998, s. 385; H. Pławucka, Niezdolność do pracy w przepisach prawa emerytalno-rentowego, PiZS 1998 nr 1, s. 4). Z tego względu Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16, którym uchylono zaskarżony przez wnioskodawcę wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 13 października 2015 r. stwierdził, iż błędne było założenie Sądu Apelacyjnego, że już tylko zachowanie przez wnioskodawcę zdolności do wykonywania zatrudnienia w warunkach pracy chronionej wyłącza możliwość uznania go za całkowicie niezdolnego do pracy, a z ustaleń stanu faktycznego wynikało, iż wnioskodawca jest niezdolny do wykonywania zatrudnienia na „otwartym rynku pracy” z uwagi na niskie kwalifikacje (brak wykształcenia) i głębokie zaburzenia osobowości, może natomiast pracować w warunkach zakładu pracy chronionej.

Sąd Apelacyjny ponownie rozpoznając sprawę zakwestionował powyższe ustalenia stanu faktycznego na podstawie opinii biegłych lekarzy sądowych neurologa i internisty kardiologa, sporządzonej w postępowaniu pierwszoinstancyjnym oraz na podstawie opinii nowego zespołu biegłych sądowych psychiatry A.G. i psychologa D.W., sporządzonej w postępowaniu odwoławczym. Opinia ta, jak prawidłowo zarzuca wnioskodawca, pozostaje w kolizji z pozostałymi opiniami sporządzonymi w sprawie, w tym przede wszystkim z opinią biegłego sądowego lekarza medycyny pracy oraz nie wskazuje w jakich warunkach mógłby on „wykonywać szereg prac fizycznych”. Czy może to nastąpić w normalnych typowych warunkach rynku pracy, czy też jedynie w warunkach pracy chronionej. Wobec tego wnioskodawca, składając zastrzeżenia do opinii wniósł o wezwanie biegłych na rozprawę celem złożenia wyjaśnień do opinii. Podkreślenia wymaga, że dowód z opinii biegłego ma szczególny charakter, gdyż korzysta się z niego w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.). Prawidłowe przeprowadzenie tego dowodu wymaga również zadbania o jego bezpośredniość, która w tym przypadku polega na umożliwieniu stronom przedstawienia swoich wątpliwości i uzyskania wyjaśnień bezpośrednio w toku przesłuchania autorów opinii z udziałem stron. Zgodnie z art. 286 k.p.c. sąd może bowiem zażądać ustnego wyjaśnienia opinii złożonej na piśmie, może też w razie potrzeby zażądać dodatkowej opinii od tych samych lub innych biegłych.

Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego nie może zostać ograniczone do złożenia opinii wyłącznie w formie pisemnej do akt sprawy. Biegły powinien zostać wezwany na rozprawę, aby strony mogły mu zadawać pytania w trakcie bezpośredniego przesłuchania, jeżeli tylko ujawnią taką wolę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1963 r., II CR 532/62, LEX nr 1672078; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1965 r., II CR 8/65, Nowe Prawo 1966 nr 2, s. 257 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 marca 1969 r., II CR 65/69, Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego 1969 nr 9, poz. 156; z dnia 14 marca 1975 r., II CR 34/75, LEX nr 7673; z dnia 27 maja 1976 r., I PR 64/76, LEX nr 7830; z dnia 14 listopada 1983 r., I CR 332/83, LEX nr 8573; z dnia 20 stycznia 1989 r., II CR 310/88, LEX nr 8940; z dnia 29 lipca 1998 r., II UKN 149/98, OSNAPIUS 1999 nr 14, poz. 472; z dnia 16 września 1998 r., II UKN 220/98, OSNAPIUS 1999 nr 18, poz. 597; z dnia 8 grudnia 1998 r., II UKN 360/98, OSNAPIUS 2000 nr 3, poz. 114; z dnia 23 kwietnia 1999 r., II UKN 590/98, OSNAPIUS 2000 nr 12, poz. 484). A zatem, jeżeli strona zgłasza zastrzeżenia do pisemnej opinii biegłego i w związku z tym wnosi o jego wezwanie na rozprawę celem uzyskania ustnych wyjaśnień w zakresie zgłoszonych zastrzeżeń, nieuwzględnienie tego wniosku stanowi uchybienie procesowe uzasadniające zaskarżenie wyroku, gdyż może ono prowadzić do sprzeczności pomiędzy zebrany w sprawie materiałem a stanem rzeczywistym, co w konsekwencji wpływa na wynik sprawy. Nie można bowiem wykluczyć, że dopiero ustne wyjaśnienia biegłego pozwolą na pełne wyjaśnienie sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2012 r., I UK 236/11, LEX nr 1126915 czy z dnia 28 października 2009 r., II PK 122/09, LEX nr 558300). Stąd, gdy w sporządzonej w sprawie opinii są nieścisłości i luki uniemożliwiające stanowcze wyjaśnienie istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy kwestii spornej, wymagającej wiadomości specjalnych oraz opinia ta pozostaje w sprzeczności z innymi opiniami sporządzanymi w sprawie, to sąd winien skorzystać z uprawnienia przewidzianego w art. 286 k.p.c. i zasięgnąć opinii tych samych biegłych sądowych. Stwierdzenie konieczności podjęcia działań mających na celu uzupełnienie opinii lub jej wyjaśnienie albo zażądanie opinii od innych biegłych uzależnione jest od tego, co opinia powinna obejmować, a to wynika z prawa materialnego będącego podstawą

przedstawionego problemu i następnie rozstrzygnięcia. W rozpoznawanej sprawie opinia taka powinna obejmować ocenę możliwości wykonywania zatrudnienia przez wnioskodawcę na otwartym rynku pracy, co uwypuklił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16. Podsumowując powyższe, ustosunkowanie się do opinii przybierające postać zarzutów zmierzających do uzupełnienia wywodów, czy też ich wyjaśnienia, stanowi uzasadnioną przyczynę zażądania od biegłego wyjaśnień. Zaniechanie podjęcia takiej próby nie pozwala skutecznie odeprzeć zarzutu naruszenia art. 278 § 1 k.p.c. i art. 286 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 160/00, LEX nr 536986; z dnia 10 stycznia 2012 r., I UK 235/11, LEX nr 1129324; z dnia 3 kwietnia 2013 r., I UK 566/12, LEX nr 1383251; z dnia 5 lutego 2014 r., V CSK 140/13, LEX nr 1458681; z dnia 13 stycznia 2016 r., V CSK 262/15, LEX nr 2020486).

Rację ma także wnioskodawca zarzucając, że w sprawie nie może tracić na znaczeniu opinia biegłego z zakresu medycyny pracy, bo to przede wszystkim lekarz medycyny pracy dokonuje oceny zdolności do pracy na otwartym rynku pracy, oceniając wpływ schorzeń pracownika na jego zdolność do wykonywania zawodu bądź określonych obowiązków oraz że przyjmując za podstawę ustaleń stanu faktycznego opinię biegłych lekarzy sądowych neurologa i internisty kardiologa, sporządzonej w postępowaniu pierwszoinstancyjnym Sąd Apelacyjny pominął, że z opinii tej wynika, iż „wnioskodawca nie jest w stanie świadczyć pracy zgodnie z niskim poziomem posiadanych kwalifikacji na otwartym rynku pracy, z uwagi na głębokie zaburzenia osobowości, rzutujące na trudności w realiach interpersonalnych i zmniejszoną zdolność do kontroli emocji oraz motywacji pozamaterialnej i odraczania gratyfikacji”. Podobnie ocenili zdolność wnioskodawcy do pracy biegli z zakresu psychologii klinicznej oraz psychiatrii L.S. i E.S. w opinii uzupełniającej z dnia 10 czerwca 2017 r. wskazując, że wnioskodawca może pracować „w zakładzie pracy chronionej, w zmniejszonym wymiarze czasu pracy i na stanowisku przystosowanym do stopnia i charakteru naruszenia sprawności jego organizmu oraz pod stałą opieką medyczną”.

Odnosząc się zaś do zarzutu naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. zauważyć trzeba, że zgodnie z art. 398²⁰ k.p.c. zdanie pierwsze k.p.c. sąd, któremu sprawa została przekazana, związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd

Najwyższy. Związanie wykładnią Sądu Najwyższego oznacza, że sąd, któremu sprawa została przekazana, nie może przepisów prawa (materialnego i procesowego) interpretować odmiennie, niż to wynika z uzasadnienia orzeczenia zapadłego przed Sądem Najwyższym. Sąd drugiej instancji nie jest zaś związany wykładnią dokonaną przez Sąd Najwyższy, jeżeli doszło, np. w związku z przeprowadzeniem nowych dowodów, do ustalenia odmiennej podstawy faktycznej w porównaniu do podstawy zaskarżonego wcześniej wyroku (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 29 stycznia 2008 r., I PK 169/07, LEX nr 448147 oraz z dnia 17 października 2011 r., I UK 234/11, LEX nr 1110934 i powołane w nich orzecznictwo). Z tego względu w rozpoznawanej sprawie wiąże wykładnia art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach w związku z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej dokonana przez Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 2 lutego 2017 r., II UK 229/16, że błędne jest stanowisko, iż „zachowanie przez ubezpieczonego zdolności do wykonywania zatrudnienia w warunkach pracy chronionej wyłącza możliwość uznania go za całkowicie niezdolnego do pracy”.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

as